

marsikoga mora po pravici zboti, kadar kak mlad pisatelj objestno žoga s tem pojmom, ki mu je priljubljena pikantna tarča prav kakor na priliko cesarska podoba ali himna in podobne, danes upokojene svetinje, ker je on že davno nad vse to zrasel in je samostojen. Tudi pri Mrzelu bi mogel človek vsaj večasih najti igro in nasmeh vzvišenosti, s katero obravnava artistično in še paradoksnost to zadevo, ker pač nemara tudi noče, da bi bil prištet med religiozne pisatelje. (V Lučih ob cesti se kaže nevernega ali vsaj indiferentnega do vprašanja Boga in če ga je pisal z veliko, ga je zaradi založbe — Jugoslovanske knjigarne.) Ampak iti nadenj kar z bogokletstvom in mu skušati preprečiti izdajo knjige, to je pa že znamenje nemajhne omejenosti in slepote, ki ima tako veliko besedo na slovenskih tleh. Tudi Mahnič je bil v tem oziru omejen in nemalo grob, ampak on je bil kakor kakšna stara mati, ki čuti sveto dolžnost, da s šibo v roki odganja mladino od razposajenega veselja in predrznosti, ki se ji zdijo pregrešne. Današnji varuhi pa navadno nimajo nič materinskega na sebi, ampak so zagrizeni bojevniki, ki morajo vse, kar ne gre za njimi, s silo zatreti in ki zato pokličejo oblast.

Kakor je torej videti, je Mrzel še zmerom ohranil ton stare sentimentalnosti, le da je tukaj nekam izločena iz njega ali da le spremlja tuje življenje n. pr. kot kakšen modrujoč vdan vzdih ali parentetična pripomba z drobno, paradoksnost zgrabljeno in zasukano modrostjo, kakršna je o pometaćevi metli, na kateri „je viselo njegovo življenje, kakor je pač življenje vsakega človeka obešeno na kakšno stvar.“ Tako srečaš še vedno sentimentalni patos iracionalnega, ko pravi o istem človeku, da je „slednjo noč ceste pripravljal za nov dan in pripravljaj jih je za vse, kar naj v to mesto in na ta svet še pride po njih“. Iracionalnost je že v emfazi novega dne, a jo še razmahne s povečanjem poudarka neznane novosti in z razširjenjem prostora na ves svet, s čimer je seveda dobilo to malo, neopaženo in nerevolucionarno delo zanos veličine, če že ne „junaštva“, o katerem je bilo nekaj besede v prejšnjih poglavjih.

Zatajil se torej Mrzel ni kljub temu, da je razvoj od prve njegove knjige do te nemajhen in tudi nekam nepričakovan tako glede motivov kakor obdelave. Vse drugačna dozorelost se kaže v nji, v jeziku, na katerega zna Mrzel gledati kakor malo kdo, pa čutiš nekaj okusa arhaičnosti, ki navezuje na našo besedno tradicijo in ki vpliva prijetno in svečano. To so pač moderne pravljice in legende: razmahnjena domišljija, iz katere neprestano pogledujejo duhoviti namigi na sedanjo socialno stvarnost, kolikor jim že ni ozadje zasnutka, v kateri se tako radi poigravajo naivni domisleki in se pršijo rakete paradoksov, ki se ovija v sentimentalne tančice in artistične sence neznanega in arhaičnega — torej ne samo zanimiva in sprejemljiva knjiga, ampak ena najlepših v zadnjih časih. Lino Legiša.

Iz knjig Nevarna iluzija

(Nadaljevanje.)

Politična ekonomija.

Ista nedoslednost in isti eklekticizem, ki smo ju videli pri dr. Vidmarjevih filozofskih nazorih, sta značilna — le da še v veliko večji meri in drastičnejši obliki — za dr. Vidmarjeve politično-ekonomske poglede na sodobno družbo.

Dr. Vidmar pravi:

„... Gospodarski sistemi, ki jih človeštvo preskuša in nezadovoljno zametava, so načrti za pravilno pridobivanje in pravilno razdeljevanje dobrin...“ („Med Evropo in Ameriko“, str. 160.)

„... Razumno gospodarstvo človeka je načrtno pridobivanje dobrin v potrebnih količinah in pravično razdeljevanje pridelkov po resničnih potrebah...“ (Istotam, str. 160.)

„... Vsi njegovi (t. j. človeški — op. pis.) spori, vse krvave vojne, vsi upori in vse okrutne revolucije so sami poskusi človeštva, kako bi rešilo tisočletno vprašanje pravilnega pridobivanja in razdeljevanja dobrin, sami nezavedni poskusi, da razreši osrednji usodni problem razumnega gospodarstva...“ (Istotam, str. 161.)

To je izhodišče dr. Vidmarjevih pogledov na politično-ekonomske probleme. Dve dejstvi, ki najdeta potrdilo v vseh nadaljnjih izvajanjih dr. Vidmarja, je tu zlasti treba podčrtati. Prvič, da vidi dr. Vidmar začetek in konec družbenih problemov zgolj v razumskih naporih človeka, kako najti končno veljavno pravilno družbeno obliko, drugič pa, da mu je jedro socialnega vprašanja vprašanje o razdelitvi dobrin. Prvo je privedlo dr. Vidmarja do tega, da sploh ne upošteva objektivnih pogojev, v katerih okviru se razvija družba, drugo pa mu preprečuje dostop do bistva današnjih družbenih nasprotij.

Bog — naključje — ima pri dr. Vidmarju tudi v družbenih vprašanjih — in tu še celo — glavno besedo. Njegovo delovanje je v tem, da človeški razum več ali manj slepo, po naključju, izbira družbene sisteme med številnimi možnostmi. Slabost človeškega razuma je vodila človeka do napačnih izbir. Toda med slepim naključjem in vedno bolj dozorevajočim človeškim razumom se bje večer boj, ki se mu pravi delo. Plen v tem boju so dobrine. Čim razumnejšo možnost si je izbral človek v tem boju, tem večji je bil tudi plen. Prišel pa bo dan, ko bo našel poslednjo, popolnoma razumsko obliko družbenega življenja, kar bi pomenilo konec socialnih bojev.

Že pri tem začetku se znajdemo v labirintu protislovij. Če razum več ali manj na slepo, po naključju izbira med neštetimi možnostmi, tedaj pomeni to, da so vselej obstajale možnosti za absolutno „pravilni“ in „razumski“ družbeni sistem. Vedno je na ta način obstajala najboljša in najpravilnejša rešitev, le da je človek ni znal najti. Če pa to ne drži, če je nasprotno res, da imamo opraviti tudi z razvojem materialnih sil družbe (produkcije n. pr.), tedaj je bil razum vzročno vezan na čisto določene oblike družbenega razvoja in naključje je povsem izgubilo svojo privilegirano pozicijo. Izluščilo se nam bo le kot trenutna človekova nesposobnost, dognati vzročno povezanost pri nekem pojavu.

Stopimo torej na realna tla in si oglejmo povsem razumsko zgradbo, ki jo je orisal dr. Vidmar, ne da bi upošteval ravno — materijalnih možnosti zanjo.

Prvo, kar bi bilo predvsem potrebno, če bi hoteli nakazati temeljno smer družbenega razvoja, bi bila temeljita analiza socialno-ekonomske strukture današnje družbe. Ta analiza bi odkrila najvažnejše gibalne sile, ki so tudi subjektivno sposobne, postati nosilec nove družbe, ali kakor pravi dr. Vidmar, „nove dobe“.

Prav tega osnovnega dela dr. Vidmar ni opravil. Dovolj je znanstveno objektivno, da vidi n. pr. progresivnost kapitalizma na njegovi prvi razvojni stopnji. Toda prav hudomušno nastrojenje obide človeka, ko vidi njegovo prizadevanje, kako bi utemeljil svojo trditev, da je kapitalizem postal reakcionaren, „nepravilen“ in „nerazumski“ sistem. Ker ne vidi notranjega razvoja družbe, zato kajpada ocenjuje kapitalistični in sleherni družbeni sistem kot statično, enkrat za vselej sebi enako obliko. Dr. Vidmar vidi slabe posledice kapitalizma, ne vidi in ne ukvarja se pa z njegovim notranjim razvojem, ki je privedel do njih. Zato je bil dr. Vidmar prisiljen konstruirati bodoče družbene oblike iz svoje lastne glave. Vprašanje je le, če se bo družbeni razvoj ravnal po njih.

Kapitalizem, pravi dr. Vidmar, je razumski in nepravilen sistem, produkt igre slučaja. Saj je res, da je že v svojem zarodku prinašal vse vzroke današnje bede in nasprotij. Toda, ali ni bil tedaj, ko se je porajal, v tedanjih okoliščinah in pri tedanji stopnji razvoja produktivskih sil nujna stopnja v razvoju človeške družbe? Nedvomno, in v tem je bila tudi njegova progresivnost. Če danes dr. Vidmar pravilno ugotavlja reakcionarnost in preživelost kapitalističnega sistema, tedaj bi se moral vprašati tudi po vzrokih takega razvoja. Tega ni napravil, zato tudi ni mogel pravilno oceniti takoiimenovanih „avtoritarnih“ ali fašističnih režimov.

Nekje pravi dr. Vidmar:

„... Človeška vojska mora imeti, kakor vsaka vojska, svoj ustroj. Gospodarski sistem. Človeška vojska mora imeti orožje. Roke, orodja, stroje. Zmagovita človeška vojska pa ima tudi skrb za razdeljevanje plena. Ta skrb se izraža v politiki...“ („Med Evropo in Ameriko“, str. 120).

Na drugem mestu izraža isto misel:

„...Lačen potepuh potegne tovarišu kruh iz žepa, če ga drugod ne najde. Na ta način so nastali notranji boji v krdelih, plemenih, narodih...“ (Istotam, str. 122).

Dr. Vidmar torej meni, da je razdelitev vir družbene diferenciacije in socialnih bojev. Nedvomno, razdelitev naposled vidno razdeli družbo v razrede. Toda ta ne more biti temeljni vzrok tega, kajti sama je odvisna od produkcije in menjave.¹ Od teh dveh činiteljev pa je v prvi vrsti odvisna družbena struktura. Politika torej ne odraža „skrbi za razdeljevanje plena“, temveč je ideološki izraz razmerij v produkciji in menjavi, „zgoščeno gospodarstvo“, kakor jo včasih pravilno nazivajo in kar so spoznali tudi taki ljudje kot je n. pr. Karl Clausewitz, eden izmed ideologov nemškega imperializma. Spričo tega se nam seveda lepa dr. Vidmarjeva idila — da je gospodarstvo skrb za pridobivanje dobrin, politika pa skrb za njih pravičnost razdelitev — sesuje v prah. Izkaže se, da je razdelitev posledica določenih razmerij v produkciji in menjavi. Spoznamo pa tudi, da vsa dosedanja razredna družba nikdar ni postavila človekovih potreb za namen svojega gospodarskega uveljavljanja, da je bil vsem razrednim sistemom pravi humanizem tuj.

Čemu se nam zdi tako potrebno, zlasti te stvari posebej naglasiti. Zato, ker na izvajanjih, podobnih dr. Vidmarjevim, o razdelitvi kot poglavitnem činitelju v socialnih bojih počiva reakcionarna iluzija, ki se izraža v naslednjem mnenju: ne bo treba spreminjati produktivskih razmerij današnje družbe, temveč bo treba urediti samo razdelitev, da bodo vsi zadovoljni. Na teh iluzijah gradi fašizem, še več, take iluzije so vsebina fašistične ideologije, program fašizma. Ni težko uganiti zgodovinskih misij takih teorij: z ohranitvijo obstoječih razmerij v produkciji se ohrani kapitalizem v celoti. Po vsem tem je očitno, da avtoritarni režimi niso nikaka „nova doba“, da niso likvidatorji kapitalizma, za kar jih proglašajo dr. Vidmar, temveč narobe, njegovi zaščitniki. Samo površnega človeka je mogel prevarati zunanji videz. Seveda je zapeljiva misel, da se da z malo truda, z malo žrtev in na tako lahek način, kakor obljubljuje fašistični propagatorji te vrste teorij, mahoma likvidirati obupna beda, v kateri se zvija sodobna družba. Toda takšen up je samo fatamorgana, ki le še bolj demobilizira človeštvo v njegovem iskanju resničnega izhoda iz današnje krize in bede. Pod videzom napredka se skriva najbolj črna reakcija.

¹ S tem pa nočem trditi, da ne izvaja tudi obratnega vpliva na produkcijo in menjavo, toda to je že zopet vprašanje zase.

Za analizo današnje družbe sploh in avtoritarnih režimov, ki jih proglašča dr. Vidmar za „novo dobo“ še posebej, bi bilo nadalje potrebno čim izčrpnjeje raziskovanje in opredelitev takih pojavov, kakor so kapital, denar, trg, blago, vrednost, cena, profit itd. Dr. Vidmar se vsega tega sploh ne dotika, ali pa le mimogrede in sila površno. Vrednost zlata je zanj prazna človeška utvara brez realne vsebine, denar prav tako. Vrednosti sploh ne opredeljuje. Cena je igra slučaja. Gospodarska kriza je čisto psihološkega značaja. Skratka: vsem tem pojmom jemlje dr. Vidmar vsak objektivni značaj in jih prikazuje izključno kot produkte človeškega razuma. Od politične ekonomije kot znanosti itak nič ne preostane. Tega se dr. Vidmar zaveda in si pomaga na ta način, da prenaša na področje družbenih znanosti fizikalne zakone iz vsemirja. Poskus je ostal seveda le včasih manj uspela analogija ali ilustracija, znanstvene kritike pa ne vzdrži, kajti — kakor smo že v prvem delu našega članka naglasili — delujejo v družbi sile, ki jih v slepi prirodi ni.

Ko je na ta način dr. Vidmar likvidiral vse pridobitve politične ekonomije od Pettyja in Smitha do Karla Marxa, je ostal en sam šlager: načrtno gospodarstvo. Pravim šlager, kajti igra s tem pojmom je ali prazna utvara ali pa preračunana demagogija, kakor hitro ni zahteva po načrtnem gospodarstvu tesno povezana s spoznanjem, da se da realizirati samo s spremembo v produkcijskih razmerjih.

Dr. Vidmar ima prav, ko trdi, da vlada v kapitalistični ekonomiki breznačrtnost, anarhija. Pravilna je tudi trditev, da se prav na tej podlagi razvijajo ciklične gospodarske krize v kapitalističnem sistemu. Toda, če išče izhoda v absolutističnih režimih, je to le ponoven dokaz, da izhaja pri družbenih vprašanjih iz razdelitve, ne pa iz produkcijskih razmer. Seveda, če je kriza v razdelitvi, tedaj si je mogoče zamišljati, da neka politična oblast regulira to razdelitev, onemogoči spekulacijo in na ta način uvede neke vrste „načrtno gospodarstvo“. Če pa je bolezen družbe v njenih produkcijskih razmerjih, tedaj ne more nikaka politična oblast rešiti notranjih nasprotij, ne da bi se spremenila produkcijska razmerja. Nasprotje med družbeno proizvodnjo in zasebnim prilagajanjem — to je vir vsega zla v današnji družbi. Naivno je pričakovati od politične oblasti, da bi mogla rešiti to nasprotje. Politična oblast lahko samo varuje obstoječe stanje v gospodarskem sistemu, menjajo ga pa množice. Kakor niso bile absolutistične monarhije ob prehodu iz fevdalizma v kapitalizem nikak „razumski“ ali „načrtni“ sistem, temveč so le z absolutističnimi merami ohranjevale fevdalni sistem pred razkrajajočimi ga silami,² prav tako so se sodobni avtoritarni režimi pojavili kot zaščitniki obstoječega. O „načrtnem gospodarstvu“ bi mogli govoriti le tedaj, če bi bilo odpravljeno zgoraj omenjeno temeljno nasprotje. To pa se v takih režimih ni zgodilo. Nasprotno, s tem da so dali prosto pot trustom, kartelom in drugim oblikam monopolističnega kapitalizma, so to nasprotje razvili do skrajnosti. Zato se bo dr. Vidmar prav gotovo izkazal za slabega preroka, ko obeta avtoritarnim režimom, da pri njih ne bo krize. Brez skrbi, prav gotovo bo ta stara znanka kapitalističnega sistema obiskala tudi njih.

Politika.

Na tej politično-ekonomski podlagi so zgrajeni tudi dr. Vidmarjevi politični nazori. In prav tu se opredeljuje dr. Vidmar v smeri, ki je izrazito nasprotna slovenskim narodnim in občim človeškim, socialnim interesom. Prepričanje, da je

² Seveda je treba upoštevati specifiko prehoda od fevdalizma h kapitalizmu, ki se precej razlikuje od današnjega stanja po vsebini in obliki.

pogoj za načrtno gospodarstvo absolutistično stališče „ene same glave“, je privdlo dr. Vidmarja na izrazito antidemokratsko stališče. „Krizo demokracije“ veže dr. Vidmar s krizo kapitalističnega sistema, češ da ustreza gospodarskemu liberalizmu kapitalistične družbe in z njo vred tudi pade.

Dr. Vidmar je mogel priti do takega zaključka samo zato, ker mu je kapitalistični sistem statična celota, ki se ne izpreminja. Dejansko pa kapitalizem v svojem najglobljem bistvu niti ni bil in ni mogel biti resnično demokratičen. Ni dovolj za pravo demokracijo, da so ljudje formalno, juridično enakopravni, pač pa, da imajo tudi materialne možnosti za tako enakopravnost, da imajo sredstva in čas aktivno posegati v politično dogajanje. Saj vemo, kakšna je enakopravnost celo v najbolj demokratičnih zapadnoevropskih državah med industrijskim baronom in brezposelnim posili-potepuhom ali štirinajst ur na dan vpreženim kmetom. Vprašanje demokracije torej ni vprašanje formalne juridične enakopravnosti, temveč je povezano z razvojem materialnih družbenih sil. Čim bolj se dviga produktivnost dela, tembolj se človek osvobaja tlačanstva materialnim silam, tembolj upira svoje oči v družbeno dogajanje, tem več je materialnih pogojev, da se res najširše množice pritegnejo k upravljanju države, naroda in družbe.

Kapitalizem je zmagal nad fevdalizmom zato, ker je silno dvignil produktivnost dela. S tem je dal nove pobude demokratični misli. Začetek kapitalističnega razdobja je sprožil ogromen val revolucionarne demokracije. Toda tam, kjer je bila demokracija posebno globoko posegla v tedanje družbene razmere (n. pr. ob francoski revoluciji), je bila bolj posledica pritiska demokratičnih ljudskih množic kakor pa potrebe in želje nosilcev kapitalizma. Res je sicer, da je kapitalizem sam proizvedel neke vrste demokracijo kot svojo politično obliko, ker je mogla najbolje povezati razdrobljene in konkurenčne gospodarske sile. Toda ta demokracija je bila prikrojena samo za del družbe, za lastnike produkcijskih sredstev, za meščansko družbeno plast. Pa še to le toliko časa, dokler se niso pokazali prvi pojavi monopolističnega kapitalizma, ki je tej meščanski plasti postavil na čelo majhno, a dejanski vodečo in gospodujočo glavo finančne oligarhije, ki ne prizanaša niti posameznikom v lastnem razredu. Proti demokratičnim težnjam v zgodnjem kapitalizmu se je že od vsega začetka postavil antidemokratičen element kapitalizma, ki izhaja iz same njegove narave, iz dejstva da je kapitalizem razredni sistem, sistem socialne neenakopravnosti, zatiranja razreda po razredu.

Razumljivo je torej, da je ves razvoj kapitalizma zvezan z bojem med tema dvema težnjama. Demokratična misel je postala last ljudskih množic, antidemokratično bistvo kapitalizma pa je dobilo svoj izkristalizirani izraz v avtoritarnih režimih.

Danes torej ne preživljamo krize demokracije, temveč narobe, krizo antidemokratičnih teženj in ustanov, danes smo na prelomu, ko bo demokracija šele zavzela mesto, ki ji dejansko pripada.

To je dejstvo, ki ga dr. Vidmar ni opazil, zato je (ne glede na njegove subjektivne namere) s svojo knjigo zdrknil v tabor nasprotnikov napredka. S tem je tudi označeno njegovo povsem napačno stališče do socialne demokracije na eni in do fašizma na drugi strani.

To dr. Vidmarjevo antidemokratično stališče pa je samo en tak sklep iz napačnih politično-ekonomskih nazorov. Drugi zadeva načelo narodne samoodločbe, ki se tiče nas Slovencev še prav posebej. Po mnenju dr. Vidmarja bo konec mednarodnih razrednih bojev tisti hip, ko bodo posamezne države same v sebi imele dovolj sirovin in delovnih sil, da bodo lahko proizvajale vse, kar jim je potrebno

za lastne potrebe. Tudi tu izhaja dr. Vidmar iz razdelitve, zato seveda tudi tu išče samo politična sredstva za rešitev vprašanja. Ta rešitev pa je zelo zanimiva: svet je treba razdeliti v kakih sedem velikih imperijev, ki jim bo stalo na čelu ravno toliko voditeljev, „kapitanov“. Vsak od teh imperijev bi moral biti popolnoma samostojen, moral pa bi biti tako velik in tako sestavljen, da bi v vseh pogledih zadoščal sam sebi in mu ne bi bilo treba hlepeti po ničemer, kar je izven njegovih meja.

Pustimo ob strani utopijo, da bi bila s takimi imperiji likvidirana imperialistična nasprotja v današnjem svetu, kajti povsem jasno je, kar smo že preje ugotovili, da se samo s političnimi sredstvi ne dado odstraniti pojavi, ki izhajajo iz družbenega sistema, ne da bi se spremenila razmerja v produkciji in menjavi. Nerealnost te njegove teorije je očitna na prvi pogled: dejansko postane sam dr. Vidmar žrtev teh nasprotij, ki jih hoče likvidirati. Teorija sedmih imperijev se namreč čudovito sklada s starimi imperialističnimi težnjami nekaterih velesil, ki pa pri osvajanju novih teritorijev in vplivnih sfer ne streme za tem, da bi zadoščale sebi, temveč da bi uveljavile svojo gospodstvo v svetu. Odkod svetovna vojna? Iz tekmovanja dveh takih velikih imperijev — ki sta brez dvoma, kar se sirovin in delovnih sil tiče, zadoščala sama sebi — iz tekmovanja med Anglijo in Nemčijo za svetovno hegemonijo.

Bistvo osvajaških teženj imperialističnih velesil torej ni neka sentimentalna želja ali potreba po „zadoščanju samem sebi“, temveč težnja, živeti in se razvijati na račun drugih narodov, posaditi imperij kot parazitsko pijavko na vrat številnih zatiranih narodov. In ker smo prav mi Slovenci med tistimi, ki prav gotovo nikoli ne bodo sedeli nikomur na vratu, pač pa imamo vse razloge za strah, da sami ne postanemo brezpravni sluge enega ali drugega teh sedmih imperijev, zaradi tega torej — če bi nas nič drugega ne moglo prepričati — imamo Slovenci dvakraten razlog, da odločno odklonimo take teorije.

In tako moramo tudi v tej zvezi še enkrat ponoviti, kar smo rekli že v začetku: dr. Vidmarjeva knjiga je poskus ideološke priprave na nov poraz slovenskega naroda. Morali se bomo pač vdati pred močjo velikih — to je rdeča nit te knjige, ki demobilizira in je zato škodljiva. Narod, ki se nahaja v takem položaju, v kakršnem smo Slovenci, ne bi smel danes proizvajati takih knjig.

Ne trdim, da nima knjiga tudi dobrih strani. Dr. Vidmar je znanstvenik in ne more molče mimo nekaterih pojavov, ki jih opazi vsak kolikor toliko temeljit človek. Zato so v knjigi nekatere ugotovitve, ki so globoko resnične. Na nekem mestu pravi n. pr.:

„... Socialnih krivic, izkoriščanja poedincev, razrednih bojev in medsebojnih prepričev med ljudmi ne bo konec, dokler nihče ne bo več mogel zaposljevati vrstnika, kupujoč njegovo delo...“ („Med Evropo in Ameriko“, str. 36).

Ni dvoma, da se je tu dr. Vidmar najbolj približal resnici, kajti tu se je že zazrl v produkcijska razmerja. Prav tako so nekatera mesta, kjer se povsem bliža načelu narodne samoodločbe:

„... Dokler ne bo vsak narod v Evropi svoboden, vsak svoj gospod, vsak v svojem političnem okviru, ne bo miru...“ („Med Evropo in Ameriko“, str. 36).

Toda take misli so redke in niti najmanj ne menjajo osnovne smeri knjige, ki je nasprotna demokratični in narodni svobodi. Te le še bolj podčrtujejo eklektično nedoslednost in raznobarvnost dela, zakaj takim mislim slede zahteve po vdanosti in pokornosti absolutističnemu voditelju, po prisilnih delovnih taboriščih, po omejevanju osebne svobode, po popolni likvidaciji demokratičnih pravic, po

vsakoletnem določanju „...dopustnega števila gojencev visokih šol“ itd. Prostor nam ne dopušča, da bi se izgubljali v podrobnostih, toda že na podlagi takega površnega pregleda moramo ugotoviti, da si take knjige o tako perečih in naš narodni obstoj zadevajočih vprašanj nismo želeli.

Treba je omeniti, da je delo pisano v zelo lepem jeziku in popularnem, lahko razumljivem slogu, ki je tudi pripomogel, da je naletela knjiga pri naši publiku na prijaznejši sprejem, kakor se po navadi dogaja pri podobnih delih.

Ivan Potočnik.

Polemika

Pri rojstvu slovenske komparativne

Zgradba teorije ali sistematike je navadno sintetično delo, s katerim dogradi znanstvenik svojemu raziskavanju vrh, v katerega je v izkristalizirani obliki povezal najgloblje izkušnje, polagoma nabrane ob konkretnem delu. Le sistematika s to bistveno značilnostjo ima resnično vrednost in pomen. Če je njen predmet s kakega umetnostnega ali miselnega področja, so vidiki, po katerih je bila zgrajena, izbrušeno zrcalo tvorčevih svetovnonazornih, literarnih in estetskih pogledov.

Pri nas je mlad človek, dr. Anton Ocvirk, na začetku svoje znanstvene poti izdal knjigo s teorijo in sistematiko vede, ki je poleg drugega še povsem mlada. Opozorili smo na njeno odvisnost od tujega dela (Sodobnost 1958, 157—41). Sedaj se je dvignil avtor in obtožil, da je navedba le slabokrven domislek, a njegovo delo povsem izvirno. Zanimal je, da bi bil Francoz Van Tieghem, katerega knjigo „La littérature comparée“ smo imenovali kot njegov vir, le kaj vplival na njegovo „Teorijo primerjalne literarne zgodovine“. Članek, ki ga je objavil Ljubljanski Zvon (1958, 191—6), je pisan s tisto ostrostjo izrazov, ki je bila značilna za Ocvirkove polemike v isti reviji v letu, ko je bil sam svoj urednik (1954), in ki nima primere v naši povojni resnejši publicistiki. Ocvirkov žaljivi ton ni vreden odgovora in nadaljnjega razpravljanja, toda prezrta rokavica bi pomenila priznanje, da je njegovo ogorčenje upravičeno. Ker o tem ni govora, bom v najkrajši še možni obliki odgovoril zgolj na stvarne navedbe, ki jih je nanizal v obrambi.

1. Poizkus zunanjšega dokaza o neodvisnosti. Na čelo odgovora je postavil Ocvirk razlago o postanku svojega dela, ki naj bi že sama, brez primerjanja vsebine, izkazala njegovo izvirnost. Prvi zasnutki da segajo nazaj v šolsko leto 1929/50, ko je na ljubljanski univerzi pripravil za seminar prof. Kidriča nalogo, ki je že obravnavala literarno teoretična in primerjalna vprašanja. Van Tieghemova knjiga pa je izšla šele 1951. Dokaz je v prvem hipu lahko zelo prepričevalen. Toda le, če ne vemo, da za presojo nekega znanstvenega dela ni važen njegov prvi zasnutek, ki ga javnost ne pozna (v našem primeru celo še delo študenta iz prve polovice vseučiliških let), temveč oblika, v kateri je izšlo v tisku. Po novi razlagi bo moral vsakdo sklepati, da Van Tieghemov vpliv že zunanje ni bil zmožen, kajti Ocvirk je zamolčal, kakšen je bil nadaljnji razvoj okoliščin, v katerih je živel: da je šel po diplomu v Ljubljani na pariško Sorbonno in se tam vpisal v institut za primerjalno književnost, kjer je predaval Van Tieghem. V letih med 1933 in 1936, ko je v resnici nastajala njegova knjiga, je mogel biti le malo komu bližji kakor prav Van Tieghemu. Dokaz se s to izpopolnitvijo obrača proti Ocvirku samemu.

2. Kdaj smemo govoriti, da je bilo neko delo navedeno kot vir? Proti opozorilu, da ni navedel Van Tieghemove „La littérature com-